

Hvatarferðagestir (ævintýraferðir)

Skoða skal möguleika á því að Hveragerði geti markaðssett sig sem ævintýrabær fyrir hvatarferðahópa, m.a. með tilliti til jarðhita og jarðgufu, náttúrulegt gufubað, ræktunar suðrænna ávaxta, „jarðskjálfta“, leirbaða...o.s.frv. Þannig gætu hópar í Hvatarferðum komið við í Hveragerði dagpart eða haft þar næturdvöl.

Séráhugahópar

Vistvænar ferðir, heilsuræktarhópar o.fl.

Markhópar – aðgerðir

Aðgerðir	Framkvæmdaaðilar	1999	2000	2001	2002	2003
Fylgt ákveðinni kynningaráætlun sem tekur mið af þörfum mismunandi markhópa	Ferðamálafulltrúi og hagsmunaaðilar í samvinnu við nágrannasveitarfélög					Sifellt

7.0 Atvinnumál

Inngangur

Við gerð aðalskipulags fyrir tímabilið 1993-2013 og umhverfisskipulags samhliða því, var undirstrikuð sú stefna að gera Hveragerði að heilsu- og ferðapjónustubær. Því verður eingöngu samþykkt starfsemi sem ekki hefur í för með sér mengun, hvort sem er loftmengun, mengun frárennslis, hljóðmengun eða sjónmengun, nema gerðar séu

ráðstafanir til að draga úr áhrifum mengunar og skal þá leita samþykkis heilbrigðisfulltrúa, bæjaryfirvalda og Hollustuverndar ríkisins.

Meginstefna Hveragerðisbæjar í atvinnumálum er að taka ekki beinan þátt í atvinnurekstri utan eigin fyrirtækja (skóla, heilsugæslu veitum o.s.frv.). Á móti er ekki óeðlilegt að bærinn styðji við atvinnureksturinn óbeint, t.d. með því að halda gjöldum í lágmarki og skapa sem bestar ytri aðstæður fyrir atvinnurekstur og mannlíf almennt.

Hveragerði er landlitið og háir það bænum nokkuð við framtíðaruppgöggingu. Forsandan fyrir stöndugu sveitarfélagi með háu þjónustustigi, er öflug fyrirtæki og fjölbreytt atvinnustarfsemi. Því er ljóst að vanda verður valið á þeim fyrirtækjum sem hingað koma, en þau verða að falla inn í heilsubæjarímyndina, skila sem mestri arðsemi og skapa sem flest vel launuð störf. Þá verður að stuðla að nýsköpun atvinnuvega og eflingu þeirra sem fyrir eru og tryggja þannig að atvinnuleysi sé í lágmarki.

Framtíðarmöguleikar og vaxtarbroddur Hveragerðis miðað við núverandi skipulag í atvinnumálum, felast öðru fremur í heilsutengdri ferðaþjónustu og ferðaþjónustu almennt, umhverfisvænum iðnaði ásamt ylrækt og þjónustu er nýtir gusu eða heitt vatn við framleiðsluna. Þá er mikilvægt að fá fræðslusetur og opinberar stofnanir í kringum garðyrkjuna, jarðhitann, menningu og listir í bæinn.

Þegar hefur verið fjallað um heilsutengda ferðaþjónustu og ferðaþjónustu almennt, en það sem Hveragerði hefur umfram mörg önnur sveitarfélög er sá mikli fjöldi gesta sem sækir staðinn heim, eða allt að 900.000 á ári. Þar af rúmlega 830.000 heimsóknir innlendra gesta (skv. Gallup). Mest eru þetta gestir frá höfuðborgarsvæðinu í sunnudagsbiltúrum á sumrin. Flestir fara beint í Eden en sumir koma við í garðyrkjustöðvunum til að kaupa blóm og grænmeti. Stefnan hlýtur því að vera sú að fá þá til að dvelja lengur á staðnum, koma oftar og versla meira. Það verður best gert með auknum afþreyingartilboðum, fjölbreyttari verslun og bættu umhverfi samhliða markvissri markaðs- og kynningarstarfsemi. Einnig verður að þrýsta á um að fá Heiðina upplýsta og akreinar tvöfalfaðar. Þá er tilkoma Suðurstrandarvegar mikið hagsmunarmál fyrir Sunnlendinga alla en með veginum opnast falleg leið og samgöngumöguleikum fjölgar.

7.1. Hveragerði – stöðumat og tölulegar upplýsingar

Ársverk, meðaltekjur og atvinnuleysi

Atvinnulífið í Hveragerði er með hefðbundnu sniði, þar sem öll almenn þjónusta er til staðar. Garðyrkja hefur frá fyrstu tíð verið einkennandi atvinnuvegur en gróðurhúsin setja mikinn svip á útlit bæjarins. Ársverk Hvergerðinga voru 752 árið 1996 og hafði fjölgæð um 56 frá árinu 1985.³⁵

³⁵ Byggðastofnun, þróunarsvið.

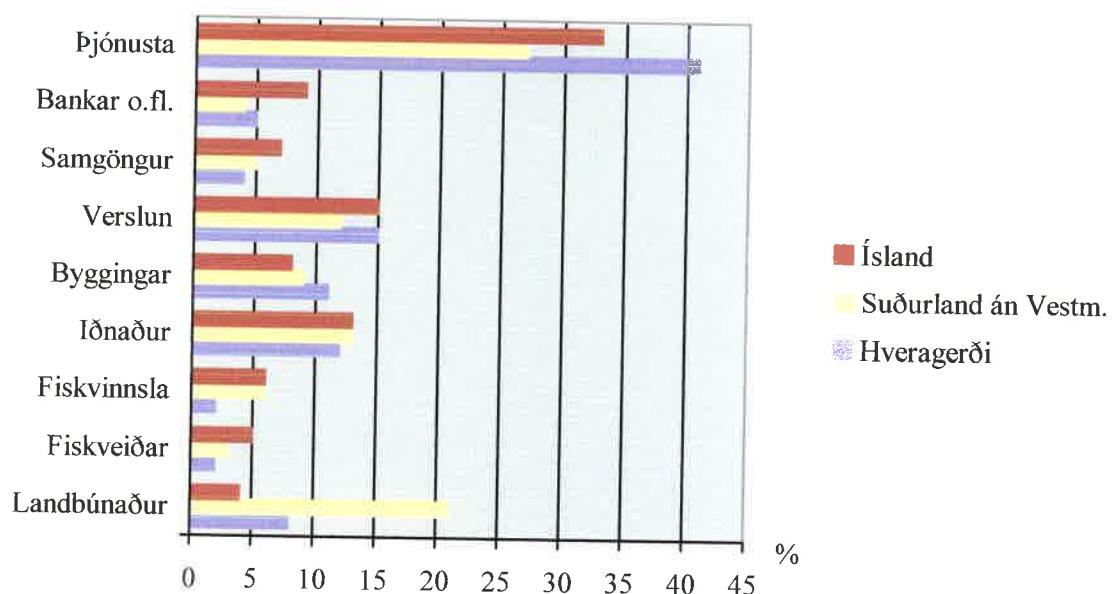
Tafla 6**Ársverk 1985 - 1996**

Atvinnuvegur	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
1 Landbúnaður	83	83	81	90	84	87	88	78	66	62	54	60
2 Fiskveiðar	12	15	20	19	22	24	17	15	15	16	15	18
3 Fiskvinnsla	20	18	10	11	10	12	9	7	8	10	14	15
4 Iðnaður	97	87	73	83	78	87	80	96	94	95	86	92
5 Byggingar	87	91	90	84	94	89	95	91	89	111	102	85
6 Verslun	74	89	113	102	99	91	107	97	91	113	100	114
7 Samgöngur	22	28	25	27	29	31	31	30	26	26	32	30
8 Bankar og fl.	23	28	34	29	31	31	22	30	38	31	35	34
9 Þjónusta	279	276	245	282	307	321	287	281	290	272	278	305
Samtals	696	716	691	727	755	771	735	725	717	737	715	752

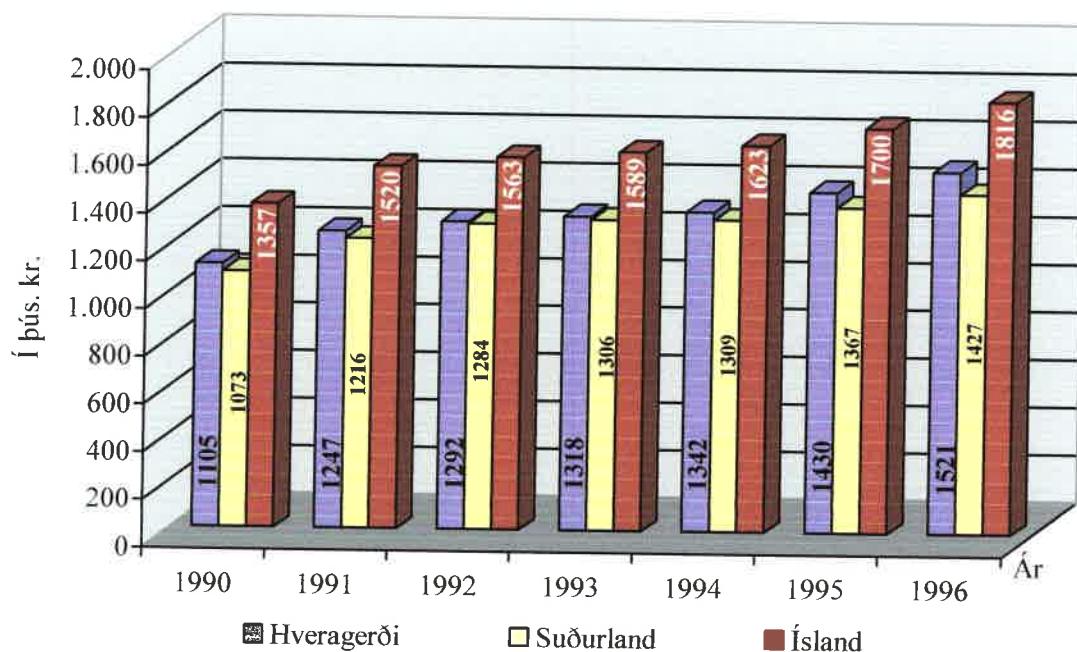
Tafla 7**Hlutfallsleg skipting (%)**

Atvinnuvegur	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
1 Landbúnaður	12	12	12	12	11	11	12	11	9	8	8	8
2 Fiskveiðar	2	2	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2
3 Fiskvinnsla	3	3	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2
4 Iðnaður	14	12	10	11	10	11	11	13	13	13	12	12
5 Byggingar	12	13	13	12	12	12	13	13	12	15	14	11
6 Verslun	11	12	16	14	13	12	15	13	13	15	14	15
7 Samgöngur	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
8 Bankar og fl.	3	4	5	4	4	4	3	4	5	4	5	5
9 Þjónusta	40	39	35	39	41	42	39	39	40	37	39	41
Samtals	100											

Ársverk í þjónustugeiranum árið 1996 voru rúmlega 40% af heildar ársverkum sem er heldur meira en víðast hvar annars staðar á landinu samkvæmt útreikningum Byggðastofnunar (sjá súlurit 7). Skýrist það að hluta til vegna Dvalarheimilisins Áss/Ásbyrgis, Heilsustofnunar NLFÍ og Hótel Arkar, sem eru með stærri vinnustöðum á staðnum.

Súlurit 7**Hlutfallsleg skipting ársverka 1996**

Skv. útreikningum Byggðastofnunar frá árinu 1996 voru meðaltekkjur á ársverk í þjónustugeiranum í Hveragerði um kr. 1.591 þús. til samanburðar við kr. 1.046 þús. í landbúnaði. Meðaltekkjur allra atvinnugreina voru kr. 1.521 þús. samanborið við kr. 1.436 þús. á Suðurlandi (án V.eyja) og 1.816 þús. á landinu í heild. Meðaltekkjur á ársverk í Hveragerði hækkuðu um 38% á tímabilinu 1990 - 1996, meðaltekkjur á Suðurlandi (án V.eyja) um 33% og um 34% á landinu í heild, á sama tímabili. (sjá súlurit 8). Ef Vestmannaeyjar eru teknar með Suðurlandi hækka meðaltekkjur á ársverk 1996 í 1.606 þús. kr.

Súlurit 8**Meðaltekkjur á ársverk**

Um 170 fyrirtæki, stofnanir, félagasamtök og virðisaukaskattsskyldir einstaklingar eru skráðir í Hveragerði. Fjöldi starfsleyfisskyldra aðila á skrá hjá Heilbrigðiseftirliti Suðurlands eru 57. Í þeirri tölu eru ekki gróðurhús, banki, pósthús, fataverslanir, raftækjavarslanir, verktakastarfsemi ýmiss konar o.fl. Þá er eithvað af skráðum fyrirtækjum hætt rekstri. Á milli 30 og 40 ferðaþjónustufyrirtæki eru starfandi í og við Hveragerði. Stærstu atvinnurekendur í Hveragerði eru eftirtaldir:

Tafla 8 Stærstu atvinnurekendur í Hveragerði árið 1998

Atvinnurekendur	Stöðugildi
Heilsustofnun NLFÍ	100
Dvalarheimilið Ás/Ásbyrgi	73
Hveragerðisbær	60,5
Hótel Örk	40
Grunnskólinn í Hveragerði	37,5
Kjörís	38
Eden	22
Ullarþvottastöðin Ístex hf.	10,5

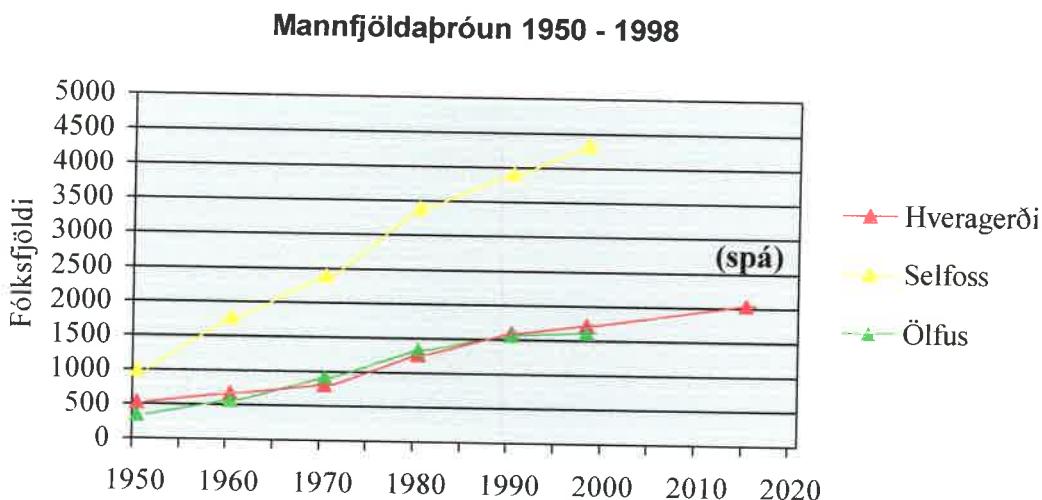
Fjöldi á launaskrá er þó heldur meiri en stöðugildin gefa til kynna, því sumir eru í hlutastarfi. Kvenfólk er í miklum meirihluta þessara starfa.

Atvinnuleysi hefur verið lítið allra síðustu ár eins og víðast hvar á landinu. Í janúar 1999, þegar atvinnuleysi er að jafnaði mest, voru 19 einstaklingar á atvinnleysisskrá. Hluti þess fólks var í hlutastarfi.

Talsvert er um að íbúar sæki vinnu utan Hveragerðis og væri fróðlegt að gera úttekt á þeim málaflokki. Í bæinn vantar fyrirtæki sem krefjast sérmennataðs starfsfólks og skapa hálaunastörf. Slík fyrirtæki stuðla að háu menntunarstigi og því að ungt fólk komi til baka að námi loknu.

Íbúafjöldi og aldurssamsetning

Þann 1. desember 1998 voru íbúar í Hveragerði 1718 og hafði fjölgað um 146 sl. áratug en um 533 ef miðað er við síðustu tvo áratugi. Þannig hefur íbúum fjölgað um 0.9 % að meðaltali á ári síðasta áratuginn en um 1.9 % á ári síðustu tvo áratugina. Spá Byggðarstofnunar gerir ráð fyrir um 0.5% fjölgun á ári, ef farinn er millivegur í framrekningi íbúafjölda með og án áhrifa vegna flutninga. Þannig gerir stofnunin ráð fyrir að Hvergerðingar verði um 1871 árið 2015. Útreikningar Byggðastofnunar byggjast á 3 - 4 síðustu árum en þá hefur brottnutningur frá Hveragerði verið tíður ef undan er skilið árið 1998. Ef farinn er meðalvegur gæti fólksfjölgun orðið í kringum 1% á ári í Hveragerði en það er svipað og landsmeðaltal undanfarna áratugi. Línurit 2 sýnir mannfjöldaþróun í Hveragerði og spá til ársins 2015 miðað við 1% fjölgun en þá er gert ráð fyrir að fjöldi Hvergerðinga verði rúmlega 2030. Selfoss og Ölfus eru höfð til viðmiðunar.

Línurit 2

Þegar línurit 2 er skoðað sést að Hveragerði og Ölfus byggjast svipað hratt upp en Selfoss (nú hluti af Árborg) byggist tölувert hraðar. Ástæðan er m.a. uppbygging í kringum kaupfélagið og mjólkurbúið sem þjónar bændum allt í kring en landbúnaður er hvergi á landinu eins mikill og á Suðurlandi. Staðsetning Selfoss er ákjósanleg í þessum skilningi en bærinn er dæmigerður samgöngu- og brúarbær. Samhliða fólksfjölgun í bænum eykst þjónusta s.s. sjúkrahúsið, fjölbautaskólinn o.s.frv. en auðveldara er að stækka sveitarfélög eftir að ákveðinni stærð er náð.

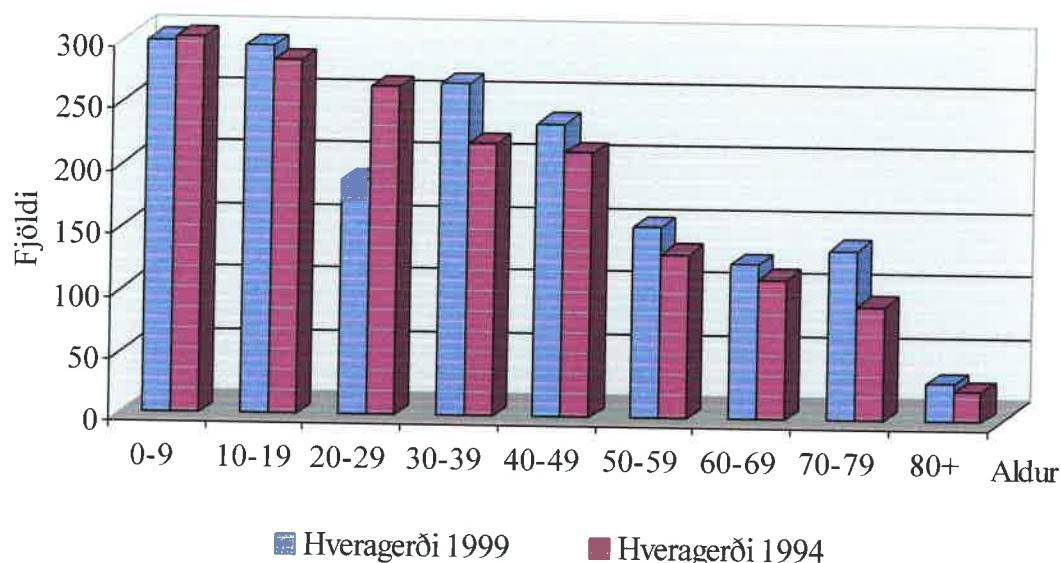
Hveragerðisbær þjónar meira sjálfum sér og þeim gestum sem koma í heimsókn. Hins vegar væri að mörgu leyti æskilegt að bærinn stækkaði og er oft talað um að um 3.000 manna bæjarfélag sé heppileg stærð. Skyrist það m.a. af minni sveiflum bæði í atvinnulífi og skólamálum (hæfilega stórir árgangar) aukinni veltu, aukinni þjónustu o.fl. Áríðandi er að atvinnuuppbygging og fjölgun íbúa gerist samhliða. Það hefur m.a. háð Hveragerði að hingað flytur barnafólk m.a. vegna lægra húsnæðisverðs en í Reykjavík en það ætlar jafnvæl að keyra á milli og sækja vinnu til Reykjavíkur. Oft heldur fólk þetta ekki út nema í eitt til tvö ár og fer þá að huga að flutningi á ný. Þetta hefur talsvert óhagræði í för með sér. Sem dæmi eru tíðar breytingar á samsetningu í árgögum skólans og því erfiðara að mynda sterkan samfelldan kjarna.

Það hlýtur því að vera umhugsunarefni hvernig stuðla beri að því að fólk í bæinn en það verður best gert með öflugri atvinnuuppbyggingu, fegrún svæðisins og aukinni þjónustu. Benda má á að nýlegar teikningar að stækkun Grunnskólans í Hveragerði gera ráð fyrir að skólinn geti tekið á móti allt að 500 nemendum.

Súlurit 9 sýnir samanburð á aldursskiptingu í Hveragerði þann 1. janúar 1994 og 1. janúar 1999.

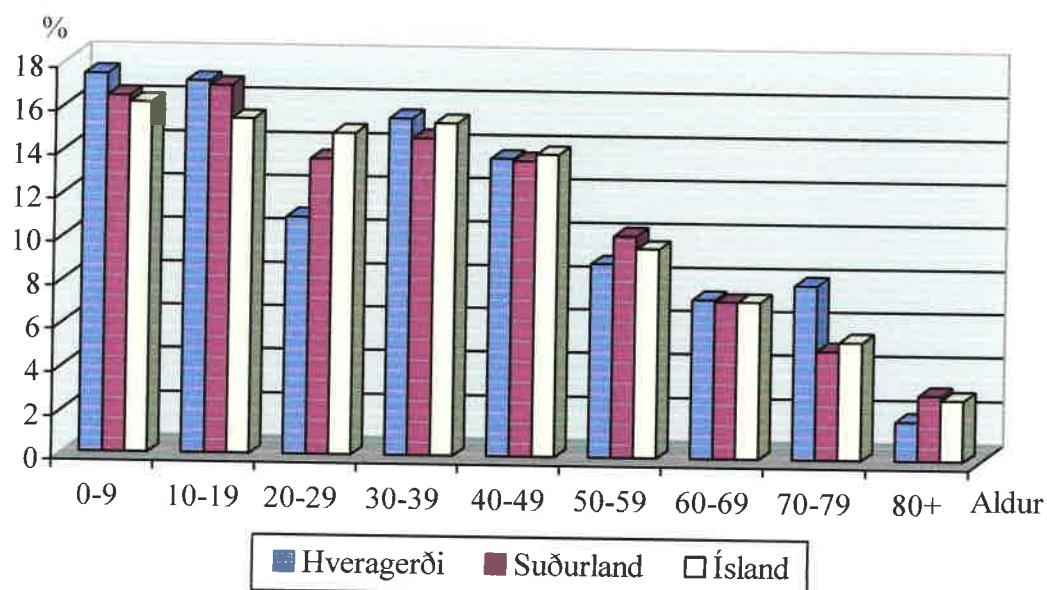
Súlurit 9

Aldursskipting í Hveragerði 1994 og 1999

Súlurit 10

Hlutfallsleg aldursskipting 1999 í Hveragerði, á Suðurlandi og Íslandi

Þegar súlurit 10 er skoðað vekur mesta athygli marktækur munur á aldursflokki 20 - 29 ára, þar sem hlutfallslega eru mun færri í Hveragerði en á Suðurlandi í heild. Mismunur á aldursskiptingu í Hveragerði 1993 og 1998 (súlurit 9) staðfestir þessa þróun. Hún gæti haft áhrif á viðkomu, en hjá þessum aldurshópi er hvað mest af barnsfæðingum. Í Hveragerði er lítið af atvinnutækifærum fyrir ungt fólk og sérstaklega fyrir fólk sem lokið hefur langskólanámi. Tilfinnanlega vantar tæknifyrtæki en á upplýsinga- og tölvuöld er ekkert því til fyrirstöðu að slík fyrirtæki geti haft bækistöðvar í Hveragerði. Vísindastofnanir á sviði líftækni, jarðfræði o.fl. myndu þjóna svipuðum tilgangi og auka líkurnar á að fólk hefði áhuga á að snúa heim að námi loknu. Hlýtur þessi þróun að vera umhugsunarefnni fyrir ráðamenn Hveragerðis.

Ánægjulegt er að sjá fjölgun í aldurshópnum 30 – 39 ára. Í þessum hópi má ætla að tölverður fjöldi sækji vinnu utan Hveragerðis og væri fróðlegt að afla nánari upplýsinga um það.

Á heimsvísu er þróunin sú að fólk i eldri aldurshópnum fer fjölgandi m.a. vegna betri lífskilyrða og bættrar heilbrigðispjónustu samfara aukinni tækni og lyfjaframleiðslu. Í Hveragerði er þó marktækur munur í aldursflokknum 70 - 79 ára en það skyrist m.a. með Dvalarheimili Áss/Ásbyrgi þar sem rekið er dvalarheimili og nýlegt hjúkrunarheimili fyrir aldraða. Tilkoma hjúkrunarheimilis skapar samfelli þar sem vinir, ættingjar og fólk í hjúskap getur eytt ævikvöldinu saman, en áður varð að flytja það fólk sem orðið var of lasburða á sjúkrahús, oft fjarri Hveragerði.

Í elsta hópnum, 80 ára og eldri, eru það fáir að mikil sveifla kemur fram við minnstu breytingu.

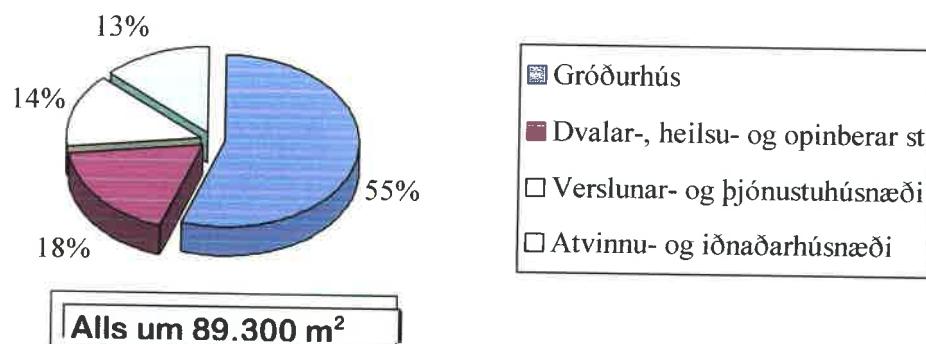
Atvinnuhúsnæði

Flokkar má atvinnuhúsnæði í Hveragerði í fernt; gróðurhús, verslunar- og þjónustuhús, dvalar-, heilsu- og opinberar stofnanir og atvinnu- og iðnaðarhús. Alls eru þetta um 89.300 m^2 sem skiptast gróflega þannig:

Gróðurhús	49.000 m^2
Dvalar-, heilsu- og opinberar st.	16.200 m^2
Verslunar- og þjónustuhúsnæði (Tívolihús ekki með)	12.600 m^2
Atvinnu- og iðnaðarhúsnæði	11.500 m^2

Skífurit 1

Skipting atvinnuhúsnæðis í Hveragerði 1999

7.2 Skipulagsmál

Núverandi skipulag atvinnumála

Búið er að deiliskipuleggja um 11 ha svæði þar sem gert er ráð fyrir blandaðri byggð verslunar, þjónustu og iðnaðar innan þess ramma heilsubæjar og átaks í umhverfismálum sem Hveragerðisbær hefur markað sér. Svæðið afmarkast af Breiðumörk, Austurmörk, Grænumörk og Suðurlandsvegi. Á þessu svæði er gert ráð fyrir nýbyggingum á 12 lóðum, samtals um 9.170 fermetrar miðað við grunnflöt húsa. Þá hefur Tívolíhúsið gegnt Eden verið selt, en þar er gert ráð fyrir um 2.900 fermetra húsi. Milli Gróðurmerkur og Suðurlandsvegar er gert ráð fyrir ylrækt á rúmlega 5 ha svæði. Notkun jarðhita til ylræktar og iðnaðar er verðlögð í samræmi við fermetrafjölda viðkomandi húss. Gufan á iðnaðarsvæðinu er um 140-160°C heit og 4-5 bör. Veitustofnun leggur til innsiglaða hitastýrða loka sem eiga að tryggja að frárennslið frá hitakerfi húsanna sé um 40°C.

Vandi núverandi kerfis og tillögur að úrlausnum

Vandamál eru við skipulag í eldra iðnaðarhverfinu sem afmarkast af Austurmörk og Sunnumörk. Lóðirnar eru of litlar og samræmis gætir ekki í uppbyggingu og staðsetningu húsa sem veldur því að erfitt er að geyma tæki, vélar og vörur þannig að lítið beri á. Skýringin er að hluta til sú að upphaflega var svæðið hannað með iðngarða í huga sem síðar var ekki farið eftir og nýtingin að mörgu leyti önnur en til stóð. Viðhaldi atvinnu- og iðnaðarhúsa á þessu svæði er víða ábótavant og þyrfti að mála, taka til á lóðum, girða o.s.frv. Þetta á að sama skapi við gróðurhús á nokkrum stöðum í og við bæinn þar sem umhverfi stöðvanna er allt að því sóðalegt. Heilbrigðiseftirlit Suðurlands, í samstarfi við bæjartæknifræðing og garðyrkjustjóra, hefur gert úttekt á ástandi fyrirtækja og sent þeim bréf með tillögur um úrbætur.

Ljóst er að fæst smærri fyrirtækjanna hafa mótað sér ákveðna umhverfisstefnu. Þó hefur orðið nokkur vakning í tengslum við „Staðardagskrá 21“. Sem dæmi má nefna samstarfssamning um mótu umhverfisstefnu og samvinnu í umhverfismálum í anda „Staðardagskrár 21“ á milli Garðyrkjuskóla ríkisins á Reykjunum, Hveragerðisbæjar, Dvalarheimilis Áss/Ábyrgis, Sveitarfélagsins Ölfuss, Rekstrarfélags Ölfusborga og Heilsustofnunar NLFÍ. Leggja þarf ríka áherslu á að öll fyrirtæki taki þátt í slíkri stefnumótun, sama hversu umfangslítil reksturinn er, en slíkt styrkir hina grænu ímynd sem Hveragerði sækist eftir.

Áætla má að um 65% af nýtanlegri gufu í bænum fari til ylræktar. Uppbygging gjaldskrár VSH hvetur ekki til orkusparnaðar, þar sem verðlagning gufunnar er tengd flatarmáli húss, en ekki því magni sem notað er. Sé tekið tillit til þess er gjald hitaveitu Hveragerðis í lægri kantinum á landsvísu. Hitastig gróðurhúsa er á flestum stöðum temprað með hitastilli sem tengdur er við hitakerfið en jafnframt með því að opna og loka gluggum handvirkta eða sjálfvirkta. Sveitarfélagið er landlítið og því þarf að huga að kaupum á landsvæði sunnan Suðurlandsvegar með iðnað, ylrækt, verslun og þjónustu í huga. Gera verður ráðstafanir í tíma vegna fjölda mastra og rafmagnslína sem ganga í

gegnum svæðið og takmarka alla uppbyggingu og nýtingu á svæðinu í núverandi mynd. Brýnt er að losna við Tívolihúsið sem fyrst, skv. samningi þar um, því lóðin verður eflaust eftirsóknarverð vegna staðsetningar hennar.

Nauðsynlegt er að atvinnumálastefna Hveragerðis taki mið af umhverfisstefnu bæjarfélagsins og verði í anda „Staðardagskrár 21”. Umhverfismál eru ekki tískufyrirbrigði og áriðandi að ganga fram fyrir skjöldu í þeim málaflokki og skipa sér í fremstu röð á landsvísu. Ýmis ávinnungur getur hlotist af því, bæði á pólitískum og efnahagslegum vettvangi þegar fram í sækir.

7.3 Atvinnugreinar og framtíðaruppbrygging

Í eftirfarandi köflum er gert ráð fyrir að ferðamálafulltrúi, sem jafnframt sinni atvinnumálum í Hveragerði (ef sú leið verður valin), komi að málum þar sem við á eftir nánari ákvörðunum bæjastjórnar.

7.3.1 Umhverfisvænn iðnaður

Í þessum málaflokki leynast miklir möguleikar. Í nýlegri stefnu sem kemur fram hjá Umhverfisráðuneytinu er lagt til að iðnaðarráðherra skipi starfshóp sem kanni leiðir til þess að auka notkun á heitu vatni og jarðgufu á kostnað innflutts eldsneytis, s.s. til iðnaðar. Er þetta í anda „Dagskrár 21”, hinnar alþjóðlegu framkvæmdaáætlunar um sjálfbæra þróun, sem stjórnvöld hafa skuldbundið sig til að vinna eftir með undirritun áætlunarinnar á umhverfis- og þróunarþingi Sameinuðu þjóðanna, sem haldið var í Rio de Janeiro í Brasilíu, júní 1992. Nauðsynlegt er að ráðamenn og fyrirtæki í Hveragerði séu vakandi og fylgist vel með þessu starfi ráðuneytisins og kanni möguleika sína í þessum esnum til hlítar.

Áfram verði unnið að fyrirhugaðri gufuafslsvirkjun við Grænsdal. Gert er ráð fyrir að fyrsti áfangi geti orðið allt að 30 MW. Þegar hefur fengist rannsóknaleyfi hjá stjórnvöldum og hefur Hveragerðisbær og Sveitarfélagið Ölfus forgang að nýtingu svæðisins. Ef vel tekst til mun raforkuframleiðsla verða eitt stærsta framlag bæjarins til nýsköpunar.

Miklar umræður hafa verið um „hreina” gufu til notkunar í iðnaði á iðnaðarsvæðinu milli Austurmarkar og Suðurlandsvegar. Nauðsynlegt er að varpa skýrara ljósi á þennan mikilvæga málaflokk sem lengi hefur verið í umræðunni. Hveragerði er á austurjaðri Hengilssvæðisins sem er háhitasvæði. Heita vatnið í jarðhitakerfi bæjarins er afrennsli frá því svæði. Eftir því sem fjær dregur Hengilsvæðinu lækkar hitastig jarðvatnsins. Grunnt er á afrennslið eða um 300 m. Þar sem jarðhitavatnið er afrennsli er tilgangslaust að reyna að bora dýpra eftir heitara vatni nema fara nær upptökunum.³⁶ Á iðnaðarsvæðinu milli Suðurlandsvegar og Austurmerkur er heita vatnið um 170°C heitt í

³⁶ Notað er orðið jarðvatn eða heitt vatn en ekki gufa til að forðast misskilning. Gufan er einungis um 5% af massanum í veitukerfi bæjarins og því meirihlutinn heitt vatn.

jarðhitakerfinu. Þurfi hreina gufu í einhverju magni þarf þrýstingurinn að fara niður í um 4 bör við 140°C. Flest tæki í iðnaði sem nota gufuaf eru hönnuð fyrir 5 - 10 bör en segja má að þetta sé staðalbúnaður svipaður eins og raftæki eru ýmist hönnuð fyrir 110 - 220 volta straum. Stórmál getur verið að breyta tækjunum en það getur þýtt allt að helmings stækkun á þeim. Mikill kostnaður og óhagræði getur orðið við stækkunina sem að líkendum dregur úr áhuga fyrirtækja á að staðsetja verksmiðjur sínar á iðnaðarsvæðinu. Hafa verður hugfast að orkunotkun hjá flestum iðnfyrirtækjum er einungis um 5 - 7% af framleiðslukostnaði. Þá þurfa mörg fyrirtæki sem á annað borð nota gufu til iðnaðar meiri hita en 140°C því það verður að vera töluverður hitamismunur milli hita orkugjafans og þess hita sem framleiðslan fer fram við svo að hann sé áhugaverður kostur til nýtingar.

Ef fyrirtæki nota heita vatnið beint í þar til gerðan vélbúnað er að tvennu að hyggja. Ekki er hægt að tryggja gæðin þar sem heita vatnið kólnar í ferlinum. Það leiðir af sér að þeir sem þurfa að nota hátt hitastig verða að láta vatnið renna hratt í gegnum vélbúnaðinn en við það myndast mikið frárennsli af heitu vatni sem þarf að losna við. Hugsanlega er hægt að nýta það aftur í veitukerfi bæjarins, dæla því niður í jörðina eða í annað fyrirtæki sem væri sett upp samhlíða. Áætla má að grunn niðurdælingarhola kosti ekki undir kr. 15.000.000,- en ekki þarf sérstakan dælubúnað þar sem loftæmi myndast og holan sogar í sig frárennslið. Með því að dæla vatninu niður í jörðu er stuðlað að því að viðhalda þrýstingi jarðhitakerfisins en það er í anda sjálfbærrar þróunnar. Þá kostar ekki minna að bora holu til að útvega heita vatnið. Til samanburðar má benda á að gufa við ákveðið hitastig og stöðugan þrýsting heldur hitastiginu jöfnu út ferilinn með myndun þéttivatns. Hinsvegar verður að losna við frárennslið sem myndast við gufuskilju á svipaðan hátt og ef um heitt vatn væri að ræða.

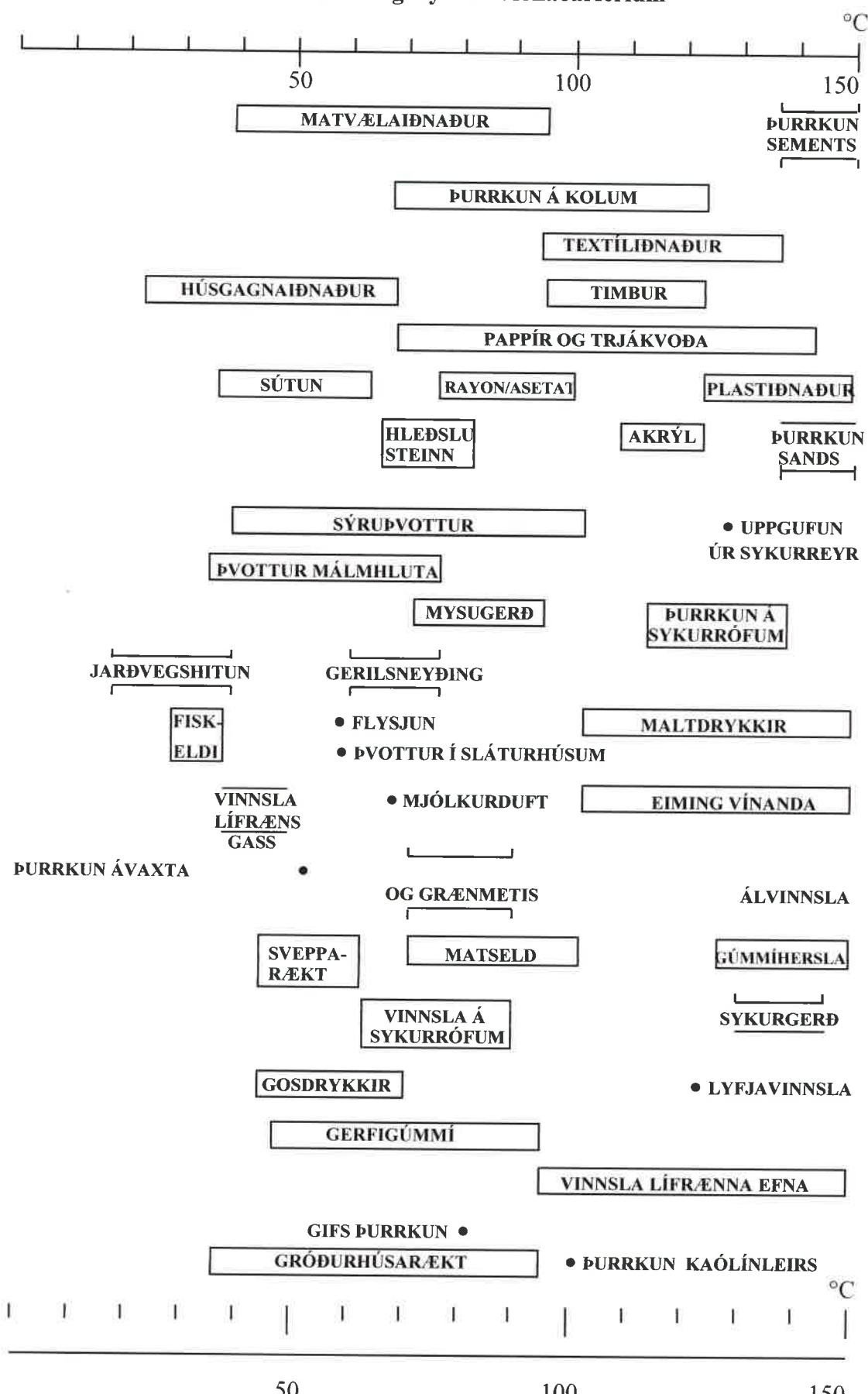
Ljóst er að þessar staðreyndir takmarka notkun á svæðinu undir iðnað sem notar hreina gufu við framleiðsluna all verulega. Niðurstaðan er að við núverandi aðstæður hentar jarðhiti Hveragerðinga best til húshitunar, ylræktar og smáiðnaðar fyrir utan heilsutengda ferðapjónustu. Með smáiðnaði er t.d. átt við fyrirtæki sem þurrka lífræn efni (jurtir, grænmeti), móta lögun hluta þar sem hita er þörf o.fl.

Tafla 9 sýnir hitastig í ýmsum iðnaðarferlum og landbúnaði þar sem jarðhiti er notaður³⁷. Hafa verður í huga, það sem sagt er hér að ofan, að verulegur hitamunur þarf að vera á milli hita orkugjafans og þess hita sem framleiðslan fer fram við en það takmarkar notagildi gufunnar á iðnaðarsvæðinu verulega.

³⁷ María J. Gunnarsdóttir, Helga Tulinius og Ragna Karlsdóttir "Jarðhitanýting til smáiðnaðar í dreifbýli," Skýrsla, september 1995.

Tafla 3

Notkunarhitastig í ýmsum iðnaðarferlum

Samkvæmt aðalskipulagi er Ölfusdalur skilgreindur sem útivistarsvæði og ekki gert ráð fyrir iðnaði. Í þessu sambandi er bent á hugsanlegt iðnaðarsvæði sunnan við Suðurlandsveg. Tæknilega væri ekkert því til fyrirstöðu að leiða rör frá jarðhitasvæðinu upp af Ölfusdal, þar sem hitastig er yfir 220°C, niður á iðnaðarsvæðið neðan við Suðurlandsveg og bjóða fyrirtækjum gufu við 5 bör nánast af stút. Ef hinsvegar er hugað að kostnaðarhliðinni við slíkan flutning kemur í ljós að einungis gufurörið um 400mm í þvermál og um 3.5 - 4 km langt væri ekki undir kr. 170– 200 milljónir.³⁸ Þó verður að hafa í huga að möguleikinn á að geta afhent gufuna af stút á stað nálægt samgönguæð er gulls ígildi og eftirsóknarvert hjá fyrirtækjum sem nota orku í þeirri mynd.

Í ljósi þess sem hér hefur verið reifað hlýtur að vakna sú spurning hvort sú ákvörðun að banna allan iðnað inni í Ölfusdal þar sem orkupssprettan er fyrir hendi, sé ekki of einstrengisleg þó allir geti tekið undir mikilvægi þess að varðveita náttúruna. Ráðamenn og íbúar allir verða að vera tilbúnir til að meta hlutina raunsætt í ljósi staðreynda. Ekki verður deilt um það að hugmyndin um grænan gróinn dal fellur vel að flestum en það verður einnig að huga að framtíðinni og þeim möguleikum sem landlítill bær hefur til að byggjast upp og verða stöndugur. Að setja öll egg í sömu körfu og stóla á ferðamannaþjónustu sem er enþá verulega árstíðabundin eða heilsuparadís getur orkað tvímælis, þótt vissulega séu miklir möguleikar í þeim geira eins og kemur skýrt fram í bessari skýrslu, sérstaklega ef ferðaþjónustuaðilar eru tilbúnir til að vinna saman sem ein sterk heild. En jafnvel þó að gengið sé út frá þeirri forsendu þarf vel valinn iðnaður, sem uppfyllir ströng skilyrði varðandi umhverfismat, ekki endilega að spilla fyrir. Erlendir ferðamenn hafa ekki síður áhuga á að skoða atvinnuuppbyggingu og hvernig hin hreina vistvæna orka er nýtt skynsamlega.

Sem dæmi um ákjósanlega atvinnuuppbyggingu í dalnum, fyrir utan heilsuhótel, mætti nefna stórt ylræktarver í tengslum við fyrirhugaða gufuafsvirkjun enda væri þá verið að nýta orku jarðhitans mun betur, en gufan verður mest um 25% af massa jarðhitavatnsins og einungis er nýtt um 10% af orkunni við framleiðslu á rafmagni. Ljóst er að ylræktarver, hin græna stóriðja, fellur vel að grænni ímynd og ekki séð hvernig það gæti spillt fyrir ferðaþjónustu ef ströngum skilyrðum um umhverfismál og staðsetningu er fullnægt. Hér gætu jafnvel opnast möguleikar á samvinnu við erlenda aðila. Þess skal getið að nýting gufunnar og heita vatnsins með þessum hætti þarf ekki að koma í veg fyrir að hægt verði að búa til lón eða nýta hluta vatnsins í veitukerfi bæjarins. Hafa verður í huga að náttúran og orkan er auðlind Hveragerðis og hana verður að nýta skynsamlega þannig að bærinn dafni og stækki.

Lagt er til að Orkustofnun, jafnvel í samráði við Útflutningsráð, verði fengin til að taka út jarðhitakerfi Hveragerðis og koma með tillögur um hugsanlega nýtingu gufunnar og heita vatnsins til atvinnuuppbyggingar í framtíðinni. Þar komi m.a. fram möguleikar á nýtingu gufunnar á hugsanlegu iðnaðarsvæði neðan Suðurlandsvegar, kostnaðaráætlun o.s.frv.

Í kjölfarið á slíkum tillögum yrði mörkuð atvinnumálastefna með tilliti til nýtingar á jarðhitatum í iðnað. Inn í það fellur að verðleggja hreina gufu o.fl. Að lokinni slíkri

³⁸ *Orkustofnun, Iceland energy marketing agency (MIL) „Geothermal energy in Iceland“*

stefnumótun yrði ráðist út í að kynna orkuna fyrir innlendum og erlendum fyrirtækjum og fjárfestum – kynningarbæklingar, heimasíða o.fl.

Lagt er til að könnuð verði sú hugmynd að gera stóra efnalaug sem tæki að sér hreinsun fyrir Suðurland og Stór-Reykjavíkurþærðið. Hér yrði hagkvæmnin í stærðinni og notkun jarðhita, en það myndi vega upp á móti flutningskostnaði. Hægt væri að byrja á að semja við sjúkrastofnanir, hótel, veitingahús o.s.frv.

Kannaður verði grundvöllur framleiðslu á lyfja- og snyrtivörum eða fæðubótaefni úr jurtum sem m.a. væru ræktaðar í Hveragerði.

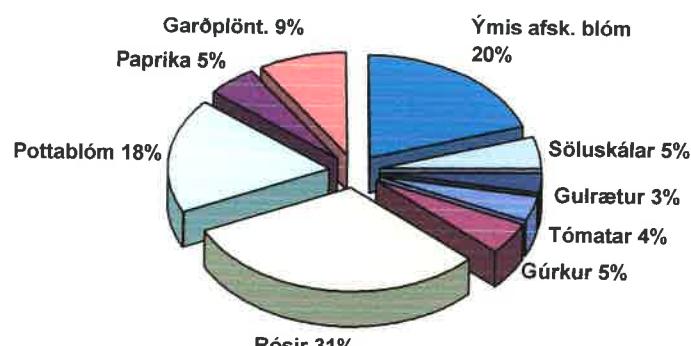
Lagt er til náið samstarf við Sveitarfélagið Ölfus um allan hafnsækinn iðnað. Höfnin þar hefur verið endurbætt og allar aðstæður hinar bestu. Höfnin telst algjörlega örugg í öllum veðrum. Stærstu skip sem þangað koma hafa 7.500 tonna burðargetu, eru 120m löng og rista 7 m. Þau sigla hjálparlaust inn og út og snúa sér inni í höfninni. Jafnvel má hugsa sér samstarf á milli sveitarfélaganna þar sem framleiðslan færí fram í Hveragerði (gufunotkun) en Ölfus byði upp á lág hafnargjöld, lagerpláss við höfnina o.fl.

7.3.2 Garðyrkja

Í Hveragerði eru um 49.000 fermetrar af húsnæði undir gleri (gróðurhús). Alls eru um 22 garðyrkjufyrirtæki með um 36 garðyrkjustöðvar í bænum. 18 fyrirtæki eru sérhæfð í greininni en 4 með blandaðan rekstur. Grænmetisframleiðendur eru 8 ef Garðyrkjuskóli ríkisins, Reykjum og Gufudalur í Ölfusi eru taldir með. Áætla má að garðyrkjan noti tæplega helming af þeirri raforku sem Hveragerði kaupir árlega og um 65% af nýtanlegum jarðhita

Skífurit 2

Skipting garðyrkju eftir ræktun á flatarmál í Hveragerði

Fermetrar alls um 49.000

Eins og málum er háttað í dag er ekki ráðlegt að hvetja menn til að fara út í garðyrkju. Þróunin er hinsvegar í átt að stækken hjá þeim ræktendum sem fyrir eru. Stafar þetta m.a. af því að Lánaþjóður landbúnaðarins lánar ekki til nýbygginga og ekki eru teikn á lofti um styrki eða annars konar stuðning frá hinu opinbera nema helst til lífrænnar ræktunar. Þá veldur aðild að GATT samningnum því að samkeppni hefur aukist en þar er m.a. stefnan sú að framleiða eigi vöruna þar sem það er hagkvæmast. Aðild að EES veldur því að innflutningur frá aðildarríkjum, á tómötum, gúrkum, papriku og salati auk fjögurra tegunda blóma er án tolla yfir ákveðið tímabil. Þróunin er í þá átt að afnema verndartolla en ósk garðyrkjabænda hefur verið sú að lækken tollverndar á innflutnum afurðum verði í samræmi við minnkandi niðurgreiðslur til garðyrkjabænda í samkeppnislöndunum, þannig að rekstrarskilyrðin verði samanburðarhæf og samkeppnin sanngjörn.

Framleiðslukostnaður við ræktun á Íslandi er mun hærri en víðast hvar í samkeppnislöndunum en það stafar m.a. af háu raforkuverði og háum byggingarkostnaði, en byggingar verða að vera traustar vegna veðurfars. Niðurgreiðslur eru algengar erlendis en eins og áður sagði er garðyrkjan á Íslandi búgrein án beingreiðslna og fær því allar sínar tekjur frá markaðnum.

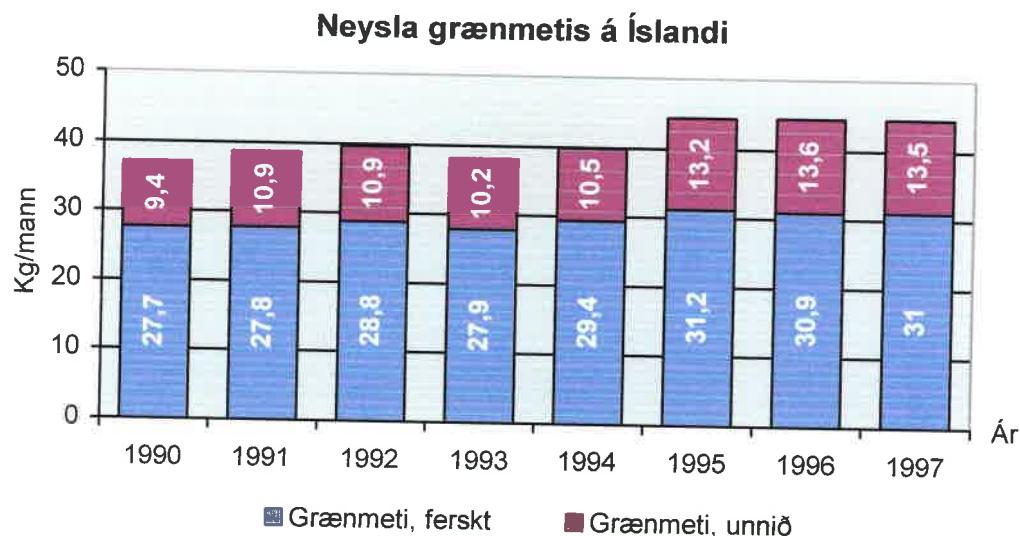
En þrátt fyrir að útlitið virðist svart má greina ljós í myrkrinu. Með sívaxandi áherslu á umhverfismál eru gerðar auknar kröfur í mengunarvarnarmálum. Útlit er því fyrir aukinn auðlinda- og mengunarskatt erlendis sem leiðir til hækkunar á rafmagni, þar sem það er ekki framleitt á vistvænan hátt. Einnig er stefnan innan ESB að minnka niðurgreiðslur. Þá hefur verið nefnt að Landsvirkjun stefni að því að lækka verulega næturrafmagn sem mun standa öllum opið en verður líklega útfært þannig að því meir sem viðkomandi notar hlutfallslega af rafmagni á daginn því hærri verður næturtaxtinn. Þá er jafnframt útlit fyrir að raforkuverð kunni að lækka almennt hér á landi í framtíðinni m.a. vegna aðskilnaðar vinnslu, flutnings, dreifingar og sölu á rafmagni og tilkomu sjálfstæðs fyrirtækis, „Landsnets“ um flutningskerfið, að því gefnu að fleiri fari að framleiða rafmagn. Fyrirtæki yrðu þar með ekki bundin því að kaupa rafmagn af einum ákveðnum framleiðanda. Niðurstaðan er því þessi:

Aukin krafa um vistvæna framleiðslu og aukin framleiðni hér á Íslandi getur gert okkur samkeppnishæf við erlenda framleiðendur á ákveðnum sviðum þegar fram í sækir.

Nauðsynlegt er að samstaða meðal garðyrkjabænda aukist bæði á landsvísu og í héraði en þar er víða pottur brotinn eins og sjá má m.a. í þeirri sundrung sem á sér stað í sumum sölufélaganna.

Vaxtarbroddurinn liggr í aukinni markaðssókn innanlands en Íslendingar eru töluvert á eftir öðrum Norðurlöndum í neyslu grænmetis. Þannig var neysla á fersku og unnu grænmeti 1996 um 37% meiri að meðaltali í Finnlandi, Noregi og Svíþjóð heldur en hér á landi. Ef einungis er miðað við ferskt grænmeti og sömu forsendur er munurinn um 50%. Súlurit 11 sýnir neyslu grænmetis hérlandis en samanlöögð neysla á fersku og unnu grænmeti jókst um 20% frá 1990 - 1997.

Súlurit 11

Kanna þarf kosti þess að rækta lífrænt en einungis ein gróðrastöð í Hveragerði hefur hlotið viðurkennda vottun frá vottunarstofu Túns ehf. Sú er á vegum HNLFÍ. Alþingi hefur þegar samþykkt ályktun um að koma á fót styrktarkerfi til aðlögunar í þessari grein, enda lífræn ræktun í takt við sjálfbæra þróun. Búnaðarþing tekur í sama streng og hefur eyrnamerk fíjarmagn til stuðnings við bændur sem vilja fara út í lífræna ræktun, m.a. ylrækt.

Jafnframt þessu þarf að auka framleiðni í gróðurhúsum en margir ylræktendur eru ekki að ná eins miklu og þeir gætu út úr gróðurhúsunum. Þannig er t.d töluberður fjöldi sem er einungis að ná um 17 kg/m^2 t.d. í tómataraékt en raunhæft er að ná allt að 30 kg/m^2 án þess að auka kostnað sem neinu nemur. Ástæðan er meðal annars þekkingarleysi og því nauðsynlegt að stórefla fræðslu og endurmenntun. Einungis 40% af garðyrkjubændum landsins eru útskrifaðir úr Garðyrkjuskóla ríkisins (garðyrkjufraeðingar) en 60% hafa aðra menntun, sem undantekningalítið er óskyld garðyrkju.

Lagt er til að fræðsla fyrir garðyrkjubændur í Hveragerði verði stóraukin og endurmenntunarnámskeiðum komið á. Leitað verði til Garðyrkjuskóla ríkisins í þessum efnum en þar verða ráðunautar Bændasamtaka Íslands staðsettir í framtíðinni, jafnframt því sem stefnt er að byggingu garðyrkjumiðstöðvar, þar sem á einum stað verða leiðbeiningar, kennsla, sérfræðiljónusta og tilraunir.

Helstu samkeppnisstaðir Hveragerðis í ylrækt eru án efa Flúðir, Laugarás og Borgarfjörður. Í Borgarfirði fer ræktunin mest fram í Reykholtsdal en þar eru menn á eftir Hveragerði með framleiðsluna vegna minni inngeyslunar. Á Flúðum og í Laugarási er kostnaður við upphitun eitthvað minni en í Hveragerði en á móti kemur gufan sem ylræktendur í Hveragerði geta nýtt bæði til upphitunar og til að sóthreinsa jarðveginn og vikur ef því er að skipta. Einnig hefur nálægð við stærsta markaðinn

augljósa kosti. Hveragerði er því vänlegur staður fyrir ylræktendur. Garðyrkja á líka góða samleið með ferðapjónustu og styrkir hina grænu ímynd sem bærinn sækist eftir.

Nýsköpun í garðyrkju

Samvinna erlendra aðila og innlendra framleiðenda með hugsanlegan útflutning í huga er það sem koma skal, en þegar eru fordæmi fyrir slíku samstarfi t.d. á Stöllum í Laugardal þar sem innlendir aðilar hafa verið í samstarfi við Hollendinga. Hagkvæmnin felst m.a. í lágu útihitastigi yfir sumartímann sem við getum nýtt okkur inni í gróðurhúsunum. Sem dæmi geta innlendir framleiðendur boðið upp á lengri rósir (meiri gæði) en víðast hvar annars staðar yfir sumartímann, því auðveldara er að stýra hita inni í húsunum. Einnig eignum við möguleika í lífrænt ræktaðri framleiðslu vegna lágs hitastigs en það þýðir færri meindýr og meiri gæði jafnframt því að við framleiðum afurðirnar með vistvænni orku (fallvötnin og jarðhiti). Þá er eiturefnanotkun í garðyrkju á Íslandi sú minnsta í allri Evrópu, þar sem fremur eru notaðar lífrænar varnir, þ.e. flugur og önnur dýr. Kannaður verði möguleiki á styrkjum frá ESB í slík samstarfsverkefni.

Ræktun á grænmeti til útflutnings yfir vetrartímann með lýsingu getur einnig verið álitlegur kostur í framtíðinni en þegar hafa erlendir aðilar sýnt því áhuga.

Eins og áður sagði gerir EES-samningurinn ráð fyrir tollalausum innflutningi yfir ákveðið tímabil á garðyrkjufurðum frá aðildarríkjum til Íslands. Þessi skilyrði eiga hinsvegar ekki við um útflutning frá Íslandi til aðildarríkjanna, þar sem tollar eru mjög háir, oft jafnháir í krónum talið og afurðarverð til bænda hér á landi. Íslensk garðyrkja horfir til þess að í þeim milliríkjjasamningum sem gerðir verða fyrir Íslands hönd hér eftir fái hún sömu tolla og aðrar atvinnugreinar varðandi útflutning.³⁹

Lagt er til að garðyrkjubændur kanni möguleikann á samstarfi við aðila í Bandaríkjum sem eru sérhæfðir í sölu á lífrænt ræktuðum afurðum. Þar væri leitast við að kanna grundvöll fyrir framleiðslu á ákveðnum tegundum grænmetis sem erfitt er að fá yfir viss tímabil þar ytra og gera hagkvæmnisathugun. Krafan um gæðaframleiðslu fer vaxandi, ekki síst í ljósi mengunar sem fundist hefur í matvælum t.d. í Bretlandi og nú nýlega í Belgíu. Til er neysluhópur erlendis sem er tilbúinn að borga töluvert hærra verð fyrir afurðirnar ef gæðin eru tryggð. Markaðssetning er dýr og því nauðsynlegt að ná saman við erlenda aðila um sölu og dreifingu og jafnvel sem hluthafa í uppbryggingu á stóru ylræktarveri sem tæki yfir nokkra hektara. Hugsanleg staðsetning á slíku ylræktarveri gæti verið við Gróðurmörk, á hugsanlegu framtíðarsvæði sunnan við Suðurlandsveg eða inni í Ölfusdal í tengslum við fyrirhugaða gufuafslsstöð. Þá yrði leitað eftir samstarfi við flutningsfyrirtæki innanlands, söluflöggin o.fl.

Kanna grundvöll fyrir svepparækt en nú ríkir fákeppni. Fá tilboð frá Hollendingum í t.d. 100 tonna framleiðslueiningu í sveppaframleiðslu. Gera hagkvæmnisathuganir í samstarfi við Atvinnuþróunarsjóð Suðurlands. Kanna hvort hægt sé að tryggja hálm og fleira hráefni innanlands svo ekki þurfi að flytja það inn. Hugsanlegt er að Hollendingar

³⁹ Samband garðyrkjubænda „Íslensk garðyrkja – okkar allra vegna“ kynningarbæklingur, ágúst 1998

vildu fjárfesta í slíkum rekstri m.a. með því að setja hluta af framleiðslueiningunni upp í hlutabréf í fyrirtækinu og að hluti væri í formi leigu eða kaupleigu.

Garðyrkjubændur athugi möguleikann á að rækta fiska í sama keri og ákveðnar tegundir af plöntum eða aðrar útfærslur í þeim dúr. Dæmi um slíka ræktun eru m.a. í Hollandi og hefur nýráðinn skólastjóri Garðyrkjuskóla ríkisins þegar kynnt hugmyndir af þessu tagi.

Könnuð verði arðsemi á ræktun froska til manneldis í gróðurhúsum með útflutning í huga t.d. til Frakklands en þar er mjög stór neytendahópur.

Kanna hvort markaður er fyrir ræktun ánamaðka til silungs- og laxveiðimanna. Gæti verið ágaetis aukabúgrein með öðrum rekstri.

Skipuleggja fyrirlestra, fræðslu og námskeið um nýsköpun í ylrækt og garðyrkju. Þar kæmu fram erlendir fyrirlesarar og fræðimenn sem standa framarlega í greininni. Búnaðarráðunautar í samstarfi við Samband garðyrkjubænda og jafnvel sölufélögin skipuleggi og sjái um slíkar námsstefnur. Sótt verði um styrki til Landbúnaðarráðuneytisins, Framleiðnisjóðs landbúnaðarins o.fl. Leitað yrði eftir samstarfi við Garðyrkjuskóla ríkisins þar sem eðlilegast er að námskeiðin fær frum. Samhliða mætti hugsa sér samstarf við aðra skóla s.s. Bændaskólann á Hvannseyri með notkun á fjarkennslubúnaði. Þá má einnig skipuleggja kynnisferðir fyrir garðyrkjubændur til Hollands og fleiri staða.

7.3.3 Verslun og þjónusta

Hvergerðingar eiga mikla möguleika í verslun og þjónustu sem jaðarsvæði við höfuðborgina og í ljósi þess mikla fjölda (um 830.000 heimsóknir íslendinga á ári skv. Gallup) sem sækir staðinn heim. Það er alkunna erlendis að verslunarkjarnar byggist upp utan stórborganna en það stafar m.a. af lægra lóða- og húsnæðisverði og lægri húsaleigu. Einingarnar þurfa hinsvegar að vera nokkuð stórar eða margar litlar sem mynda eina heild. Það hefur sýnt sig að litlar einingar eina sér eiga oft erfitt uppdráttar. Vekja verður áhuga fyrirtækja og einstaklinga sem hyggja á fyrirtækjarekstur, að byggja í Hveragerði. Auglýsa verður vandlega þær lóðir sem henta undir slíka starfsemi en líklegra er að aðilar fáist til að koma ef þeir geta verið með frá upphafi í stað þess að þurfa kaupa hús í gegnum milliliði, þ.e. ef annar en sa sem ætlar að kaupa húsið byggir það. Þetta þarf t.d. að hafa í huga með lóðina sem losnar gegnt Eden en víst er að það verður eftirsótt svæði og vanda þarf valið bæði með tilliti til tegund rekstrar og fjárhagslega stöðu tilboðsaðila. Áfram þarf að vinna að því að fá stóra verslunarmiðstöð við Suðurlandsveginn, með hefðbundnum verslunum s.s. banka, áfengisverslun, jafnvel lágvörugerðsverslun á matvöru o.s.frv. Slíkur kjarni mun án efa styrkja Hveragerði sem verslunar- og þjónustastað en á þessu sviði er vaxandi samkeppni á svæðinu. Þá mun slíkur kjarni hafa óbein áhrif til hækkanar á húsnæðisverði vegna aukinnar eftirspurnar.

Þó að áfengisverslun sé ekki í anda heilsu og hollustu er ekki hægt að neita því að áfengi er hluti af neysluvenjum þorra Íslendinga. Ljóst er að slík verslun dregur marga

að ásamt því að Hveragerðingar sjálfir þurfa ekki að fara úr bænum til að nálgast veigarnar. Í slíkum ferðum kaupa margir í matinn og sitthvað fleira. Verslunin færist því að hluta til úr heimabyggð. Ef tekið er mið af ársreikningi ÁTVR um heildartekjur árið 1997 og heildarmagni af seldum lítrum má gróflega áætla að lítrinn kosti að meðaltali 750 kr. brúttó. Skv. tölum frá Hagstofu Íslands er áætlað að hver einstaklingur 15 ára og eldri neytí um 46 lítra áfengis á ári (þá er ekki tekið með í reikninginn áfengi sem ekki er selt á vegum ÁTVR). Árið 1998 voru um 1227 íbúar 15 ára og eldri í Hveragerði. Því má gróflega áætla að brúttó velta upp á kr. 42.000.000 hafi lent utan við Hveragerði. Þá er ótalinn matur og annað sem margir kaupa í slíkum ferðum. Jafnframt má leiða að því líkur að allmargir gestir versluðu í slíkri verslun. Þegar hefur farið fram atkvæðagreiðsla meðal bæjarbúa um hvort leyfa eigi áfengissölu í bænum og var það samþykkt með miklum meirihluta.

Afar áríðandi er að fylgjast vel með framgangi og þróun mála í sambandi við Markaðsskrifstofu Suðurlands sem nú er unnið við að koma á laggirnar. Þar er gert ráð fyrir 5-6 stöðugildum og að þar verði á einum stað allar almennar upplýsingar um Suðurland fyrir ferðamenn. Þá er gert ráð fyrir að skrifstofan verði bækistöð ferðamálafulltrúa Suðurlands með einum upplýsingafulltrúa. Að öðrum stöðum ólöstuðum er Hveragerði ákjósanlegur staður fyrir MAS, bærinn er anddyri Suðurlands úr vestri og hann heimsækir gríðalegur fjöldi fólks ár hvert. Eðlilegt er að gestir geti kynnt sér hvað standi til boða á Suðurlandi áður en lengra er haldið. Skoða má í þessu samhengi gamla hótelið sem býður upp á ýmsa möguleika s.s. sýningar og ráðstefnur tengdar skrifstofunni. Þá er Húsið á sléttunni einnig valkostur og þjónustumiðstöð við Suðurlandsveg ef af henni verður.

7.3.4 Fræðslusetur og opinberar stofnanir

Bæjarstjórnarmenn og hagsmunaaðilar leggist á eitt um að skoða möguleika á að fá hingað opinberar stofnanir sem gætu átt heima í Hveragerði s.s Rala (efnagreining), jarðboranir hf, Hveraörverur, Jarðhitaskóli háskóla Sameinuðu þjóðanna hjá Orkustofnun, Skipulag ríkisins (eins og hugmyndir voru um hér áður) o.fl.

Með nýjum búnaðarlögum verður Garðyrkjuskóli ríkisins á háskólastigi. Í kjölfarið er stefnt að því að koma á laggirnar rekstrarfræðinámi tengt garðyrkju Óskandi er að í framtíðinni verði stofnaður umhverfis- og jarðhitaháskóli en ljóst er að mikill vaxtarbroddur er í allri umhverfisfræðslu og ekki óeðlilegt að sú deild innan skólans eigi hvað mesta möguleika á að stækka og eflast í framtíðinni.

Það er mjög mikilvægt fyrir Hveragerði að öll uppbygging við Garðyrkjuskóla ríkisins gangi vel og að skólinn nái þeim markmiðum sem hann hefur þegar sett sér. Samstarfsmöguleikar á svíði fræðslu, menningar, ræktunar, ferðaþjónustu o.fl. eru fjölmargir og geta nýst bæjarfélagit sem og skólanum og skapað sterka græna ímynd út á við. Stefnt er að því að gera gamla skólann að Reykjum að garðyrkjuminjasafni þar sem m.a. væri reifuð saga Reykja, Garðyrkjuskólans, íslenskrar garðyrkju og nýtingu jarðhita. Mikilvægt er að bæjarfélagið styðji við þessa uppbyggingu eins og frekast er kostur.

7.4 Umhugsunarefni - framtíðaráform

Varla hefur farið framhjá neinum að sameining sveitarfélaga hefur verið mikið til umræðu síðustu misserin og hafa miklar tilfærslur orðið í þeim efnum. Ljóst er að framkvæmdafé Hveragerðisbæjar er ekki mikið og háir það bænum mjög við alla uppbyggingu. Tilfærsla grunnskólanna frá ríki til sveitarfélaga hefur aukið á útgjöld m.a. vegna aukinnar kröfu um betri skóla, fyrirhugaða einsetningu og hækjun kennaralauna. Ekki verður sagt að opinber gjöld i Hveragerði séu hvatning til fyrirtækja að hasla sér völl og byggja í bænum.

Spryja má að því hvort markaðsstefna í einhverri mynd gæti komið að gagni. Hér er átt við að að bæjarstjórnarmenn og eða atvinnu- og ferðamálaufulltrúi settu upp kynningardagskrá um kosti Hveragerðis til atvinnuuppbyggingar. Jafnvel væri hugsanlegt að stofna einskonar framfarafélag Hveragerðis þar sem aðilar úr atvinnugeiranum ættu sæti. Þar væri hægt að útfæra ýmsar hugmyndir sem fengju meira vægi ef fjöldi atvinnurekenda stæði á bak við þær. Bæjarfélagið kæmi til móts við hópinn t.d. með því að lána mann (atvinnumálaufulltrúa) sem ynni að því að kanna raunhæfni hugmyndanna í samvinnu við t.d Atvinnuþróunarsjóð Suðurlands o.fl. Félagið hefði það að markmiði að styrkja og efla þann atvinnurekstur sem þegar er í bænum, auka samstarf sín á milli og stuðla að nýsköpun.

Athugandi er hvort ekki megi fara út í tímabundnar sértækar aðgerðir þar sem ákveðnum fyrirtækjum sem kæmu á vissu tímabili yrði veitt fyrirgreiðsla í formi t.d lægri gatmagerðagjalda o.s.frv. Ljóst er að fjölgun fyrirtækja í Hveragerði nýtist öllum bæjarbúum þegar fram í sækir. Órókrétt er að halda bæjarfélaginu í fjötrum í komandi framtíð á þeim forsendum að þau fyrirtæki sem þegar eru komin á staðinn hafi ekki notið slikra fyrirgreiðslna. Nú eru breyttir tímar þar sem sveitarfélögini keppast um að fá góð fyrirtæki til sín. Einnig má leiða að því líkum að slikar aðgerðir í einhverri mynd geti komið hreyfingu á hlutina. Ef þessi leið er farin þarf að sjálfsögðu að vanda til við úttekt á fyrirtækjum og stuðla að nýsköpun sem ekki er í samkeppni við fyrirtæki sem þegar eru á staðnum. Hér má t.d. nefna húsnæði sem byggt væri fyrir hátækni s.s. í tengslum við líftækni á sviði hveraörvera. Ljóst er að slíkt fyrirtæki væri ekki í samkeppni við neinn en myndi auka vægi Hveragerðis töluvert og gæti smitað út frá sér með ráðstefnuhaldi og fræðslu hverskonar sem aftur myndi auka verslun hjá ferðaþjónustuaðilum í bænum.

Gott dæmi um sértækar aðgerðir er aðstoð ríkisstjórnarinnar við kvíkmyndagerð. Líkur eru á að slíkur iðnaður hefði ekki náð að þróast sem neinu nemur með þeirri skattastefnu og gjöldum sem nú eru almennt við lýði. Nú horfir til hins betra og kvíkmyndir eru tvímælalaust mjög góð landkynning. Þá mun kvíkmyndagerð skapa fleiri atvinnutækifæri, auka þekkingu og gjaldeyri. Þessi atvinnugrein er eins umhverfisvæn og frekast getur orðið ef frá eru talin efni sem notuð eru við filmuvinnslu.

Ef bæjarstjórnarmönnum gest ekki að ofansögðu, en eru að öðru leyti sammála um að bæinn þurfi að stækka og efla, hljóta menn að gefa sameiningarmálum gaum nema að sú skoðun sé ríkjandi að best sé að bærinn byggist upp með því litla framkvæmdafé sem

hann hefur yfir að ráða, með von um að fyrirhuguð gufuaflstöð komi til með að vænka hag bæjarfélagsins.

Lagt er til að bæjarstjórnarmenn kanni áhuga nærliggjandi sveitarfélaga á sameiningu og meti ítarlega kosti þess og galla. Ef sveitarfélögin sjá sameiginlega hagsmuni við sameiningu er athugandi að láta kjósa um málið en ljóst er að sameining snertir atvinnumál og uppbyggingu almennt. Mikilvægt er að upplýsa bæjarbúa vel um framvindu mála með fundum og blaðaskrifum. Sjálfsgagt er að flýta sér hægt í þessum eftirnum og taka þann tíma sem þarf.

Að lokum í atvinnumálastefnu bæjarins:

Samhliða uppbyggingu á sviði umhverfismála Hveragerðis og markvissri kynningu og markaðssetningu á hreinum bæ, gróðursælum bæ, heilsueflingu o.s.frv. munu fyrirtæki sem vilja hafa umhverfisvæna ímynd beina augum sínum til Hveragerðis í auknum mæli. Því er mikilvægt að allri uppbyggingu hvað varðar frárennslismál, lagningu bundins slitlags, skógrækt, gróðursetningu blóma og plantna viðsvegar um bæinn o.s.frv. verði haldið áfram af mikilli festu. Með því leggur bærinn sitt af mörkum við að skapa gott starfsumhverfi, umhverfi sem eftirsóknarvert er til búsetu.

8.0 Lokaorð

Hveragerði hefur um áratuga skeið verið einn vinsælasti ferðamannabær á Íslandi. Á tímum sívaxandi samkeppni milli sveitarfélaga á sviði ferðapjónustu og einnig með tilkomu Hvalfjarðarganganna er ljóst að verulegt átak þarf að gera í málaflokknum ef bærinn á ekki á að dragast aftur úr á þessu sviði. Til marks mjög vaxandi áherslu og tiltrú sveitarfélaga og svæða á tekjumöguleika í ferðapjónustu má nefna að fyrir áratug voru starfandi ferðamálaufulltrúar á Íslandi teljandi á fingrum annarrar handar en nú, árið 1999, nálgast þeir þriðja tuginn.

Á undanförnum árum hefur ímynd Hveragerðis beðið nokkurn hnekki. Er þar m.a. um að kenna pólitísku dægurþrasi og jarðskjálftum sem hafa fengið veglega umfjöllun í fjöldum. Þá hefur stórhuga athafnamönnum ekki tekist að reka hallalaust ýmis þau mannvirki sem reist hafa verið í Hveragerði á liðnum árum. Nægir hér að nefna Tívolíhúsið, Hótel Örk og Jólaland. Erfiðlega hefur því gengið að bæta ímynd Hveragerðis. Með öflugri samstöðu innan bæjar samhliða og markvissri markaðs- og kynningarstarfsemi telja skýrsluhöfundar að snúa megi þeirri þróun við.

Ef litið er á landfræðilega legu Hveragerðis er ljóst að bærinn á mikla möguleika í allri uppbyggingu sem jaðarsvæði við þéttbýlið í Reykjavík og á Reykjanesi. Nægir þar að vitna í skýrsluna „Búseta á Íslandi“ eftir Stefán Ólafsson. Þar kemur í ljós að allsstaðar í þróaðri ríkjum Evrópu og á Norðurlöndunum er tilhneiting til að fólk flytjist búferlum úr stórborgum til minni úthverfa. Ástæðurnar eru meðal annars aukið ofbeldi og vaxandi umferðarpungi í stórborgunum. Þá á aukin krafa um betri umhverfisskilyrði sinn þátt í búferlaflutningum. Í flestum tilfellum er það efnameira fólk sem hefur ráð á að fara um langan veg til vinnu sem flyst. Ísland hefur enn ekki náð þessu stigi en þó er engin ástæða til annars en að ætla að ferlið verði eins hér og annarsstaðar í Evrópu og á Norðurlöndunum. Með þetta að leiðarljósi eiga Hvergerðingar m.a. að leggja allt kapp á að gera umhverfið aðlaðandi og efla Grunnskóla Hveragerðis þannig að hann skipi sér í fremstu röð grunnskóla á landinu.

Í ljósi þess gífurlegs fjölða gesta sem sækja Hveragerði heim er mikilvægt að ráða ferðamálaufulltrúa í bænn sem jafnframt kæmi að atvinnu- eða umhverfismálum ef því er að skipta. Megin hlutverk hans væri að fylgja eftir stefnumótun í ferðamálum, efla samtöðu á milli ferðapjónustuaðila Hveragerðis og nágrennis, stuðla að nýsköpun og auknum afþreyingartilboðum í bænum. Ef vel á að takast til við að markaðssetja Hveragerði sem ferðamannabær þurfa ferðapjónustuaðilar að snúa bökum saman og mynda sterka liðsheild út á við.

Heilsutengd ferðapjónusta er áhugaverður kostur fyrir Hveragerði ekki síst vegna fjölmargra fyrirtækja og einstaklinga sem þegar eru starfandi við ferðapjónustu sem geta

tengst slíkri uppbyggingu. Með stofnun framfarafélags Hveragerðis, þar sem atvinnurekendur ættu sæti, væri lagður hornsteinn að frekari samvinnu og myndun sterkra hagsmunasamtaka í atvinnumálum almennt. Án efa gætu slík samtök í samvinnu við ferðamáfulltrúa komið ýmsu góðu til leiðar bænum til framdráttar.

En Róm var ekki byggð á einum degi. Eins er það með uppbyggingu í ferðaþjónustu, sem er margslungin atvinnugrein. Það er von okkar sem höfum unnið að þessari stefnumótun að hún megi nýtast Hveragerði til að hefja í sameiningu öfluga og markvissa sókn í ferðamálum bæjarins með slagorðir sígilda að leiðarljósi, “Kúnninn hefur ávallt rétt fyrir sér.”